

Uspomeni profesora Radoslava Katičića (1930. – 2019.)

U Beču je 10. kolovoza 2019. preminuo filološki velikan svjetskoga glasa, hrvatski jezikoslovac Radoslav Katičić, klasični filolog, indoeuropeist, indolog, bizantolog, kroatist, erudit bez premca među suvremenici. Na počinak je ispraćen na zagrebačkom Mirogoju 29. kolovoza riječima zahvale i poštovanja mnogobrojnih učenika i prijatelja.

Rođen je u Zagrebu 3. srpnja 1930., gdje je 1949. završio klasičnu gimnaziju, na Filozofskom fakultetu diplomirao 1954. klasičnu filologiju i 1959. doktorirao tezom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. God. 1958. postaje asistentom na Katedri za poredbenu indoeuropsku gramatiku, 1961. docentom indoeuropske i opće lingvistike te utemeljiteljem i voditeljem novoosnovanoga Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, 1966. izvanrednim profesorom, 1972. redovitim. Od 1977. do umirovljenja 1998. redoviti je profesor slavenske filologije na Sveučilištu u Beču.

Katičićev raznovrstan opus njegov je učenik i nasljednik na zagrebačkoj katedri, akademik Mislav Ježić, podijelio u šest tematskih cjelina: 1. klasična filologija, bizantologija i starobalkanistika; 2. indoeuropeistika i poredbeno jezikoslovlje; 3. teorija jezične znanosti, jezična povijest i sintaksa; 4. indologija i iranistika; 5. hrvatska i južnoslavenska jezična povijest; 6. slavenska i baltička mitologija s rekonstrukcijom pretkršćanskih slavenskih svetih tekstova i oblika.¹

1. Klasična filologija, bizantologija i starobalkanistika

U sklopu klasičnofilologijskoga, bizantologijskoga i starobalkanističkoga temata obrađuje vijesti o Balkanskom poluotoku u antičkim pisaca, prevodi vrela, raspravlja o predgrčkim jezicima. U knjizi *The Ancient Languages of the Balkans* (Mouton, The Hague, 1976.) utvrđuje da je za proučavanje grčkoga jezika nužno sagledavanje njegova odnosa prema predgrčkomu sloju u egejskom području, što vrijedi i za proučavanje albanskoga, srpskoga i hrvatskoga prema ilirskom, bugarskoga prema tračkomu, rumunjskoga prema dačkomu. Raščlanjujući ilirsku antropnimiju razliku-

¹ V. zbornik *Vita litterarum studiis sacra*, Zagreb, 2014.

je sjevernojadranski tip (venetsko-histarsko-liburnski), delmato-panonski i pravi ilirski na jugu te keltski na sjeverozapadu. U višesvezačnoj *Povijesti svjetske književnosti* (Liber – Mladost, Zagreb, 1977.) napisao je Bizantsku književnost, a u knjizi *Illyricum mythologicum* (Zagreb, 1995.) objedinio članke o najstarijim vrelima za povijest naših krajeva.

2. Indoeuropeistika i poredbeno jezikoslovlje

Području indoeuropeistike i poredbenoga jezikoslovlja pripadaju Katičićevi raniji radovi, u prvom redu doktorska disertacija iz 1959. U knjizi *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Mouton, The Hague – Paris, 1970.) oblikuje teoriju jezične raznolikosti i određuje srodnost (tipološka, genetska, kontaktna) kao ograničenje raznolikosti. Također utvrđuje suodnos između ustroja jezične povijesti i ustroja jezičnoga sustava te teorijskim povezivanjem dijakronijske i sinkronijske lingvistike strukturalističkim opisom ostvaruje bitan jezično-teorijski prinos: opisni i povijesni vid jezičnoga istraživanja ne smiju se brkati, ali između ustroja povijesti jezika i ustroja po kojem se jezik ponaša kao sustav (propis, kod) postoji posve određen suodnos.

3. Teorija jezične znanosti, jezična povijest i sintaksa

Katičićev prinos teoriji jezične znanosti, jezične povijesti i sintakse važan je u širem kroatološkom kontekstu. U sveučilišnom udžbeniku *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (Zagreb, 1967.) raspravlja o mjestu lingvistike među znanostima, tumači pojmove glavnih strukturalističkih škola, jezičnu artikulaciju, oprjeke taksonomske i generativne lingvistike, komplementarnost gramatike i rječnika, dubinski i površinski ustroj te daje uzorke za opis jezika i leksika.

U knjizi *Jezikoslovni ogledi* (Zagreb, 1971.) bavi se strukturalističkim pojmovljem, normativnošću kao jezičnom naravi i normiranjem književnoga jezika, sintaktičnim pitanjima, jezičnim razvojem, oblicima jezične srodnosti i jezičnim vremenom te odnosom lingvistike i znanosti o književnosti. U *Novim jezikoslovnim ogledima* (Zagreb, 1986.) izriče sumnju u strukturalističku pretpostavku o jednoznačnom preslikavanju jednoga jezičnoga sustava (lingvistički pojam) u jednu jezičnu sposobnost (psihološka činjenica) u pripadnika jedne jezične zajednice (društvena činjenica), ističući da živi i pravi govornici u povijesnim zajednicama najčešće moraju birati među više jezičnih sustava; „izvorni govornik“ nije više jednoznačan idealni konstrukt, a jezična se zajednica nalazi pred izborom između više jezičnih znakovnih sustava. Pišući o identitetu jezika, razlikuje opisni ili tipološki te povijesni ili rodoslovni i vrijednosni, držeći da njihov odnos

nije jednoznačan; istomu rodoslovnomu identitetu mogu odgovarati različiti tipološki i vrijednosni identiteti, a jednomu vrijednosnomu različiti rodoslovni. U ogledima o književnom jeziku govori o purizmu kao kulturnom izboru i njegovu odnosu prema jezičnoj kulturi te o samoj jezičnoj kulturi, pri čem jezičnu normu ograničava na pravopis i osnovna gramatička područja. Jezična norma određuje što je u standardnom jeziku neutralno, a jezična se kultura sastoji od poznavanja jezika i svega što u njem nije neutralno.

U *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (Zagreb, 1986.), prema Ježićevoj ocjeni, ostajući pri strogoj pojmovnoj analizi i verbalnoj formalizaciji cjelovite jezikoslovne intuicije u ustroj jezika, uspio je proizvesti cjelovitu generativnu i pretvorbenu skladnju hrvatskoga jezika. Temeljeći korpus na kojem je opisan sintaktički sustav hrvatskoga jezika na odabranim tekstovima iz hrvatske književnosti, humanističkih znanosti i novinstva, uključio je i novoštokavske pisce 18. st. poput A. Kačića Miošića i M. A. Relkovića te obuhvatio puno više novijih hrvatskih autora nego prethodne gramatike. Određujući sintaksu u užem smislu kao skladnju rečenice, rečenice razglobljuje prema obavijesnomu (informacijskomu), sadržajnomu (semantičkomu) i gramatičkomu (sintaktičkomu) ustroju, ne smatrajući sintaktički, gramatički ustroj rečenica univerzalnim, nego držeći da je obavijesni ustroj možda najbliži univerzalnoj logičkoj formi sudova, sadržajni univerzalnoj semantičkoj formi jezičnih izričaja, a gramatički posebno ustroju rečenice u pojedinom jeziku. U sustavnoj gradnji viših katova sintaktičkih gradnja izvedenih na preoblikama, svaki sljedeći razred preobličenih gramatičkih ustroja (nesložene rečenice, diskurs, složene rečenice, složene rečenice s nerečeničnim preoblikama) postaje rečenična zgrada za kat viša preoblika od prethodne.

Zbog utemeljenosti *Sintakse* na hrvatskom korpusu te iskazanih stajališta o samobitnosti hrvatskoga jezika bio je predmetom napadaja srpskih jezikoslovaca te je u više radova namijenjenih međunarodnoj znanstvenoj javnosti tematizirao odnos hrvatskoga, srpskoga i bošnjačkoga književnoga jezika i neovisnosti hrvatskoga o srpskome (*Das jugoslawische Desaster*, Wiesbaden, 1995; *Slavia*, Prag, 1995; *Undoing and Redoing Corpus Planning*, Berlin – New York 1997).

4. Indologija i iranistika

Katičićevo bavljenje indijskom filologijom nadogradilo se, kaže Ježić, na njegovu klasičnu filološku naobrazbu, ali mu je bilo i zadano razvojem prilika na Sveučilištu u Zagrebu i u bivšoj Jugoslaviji (pokret nesvrstanih). Sa Svetozarom Petrovićem i Čedomilom Veljačićem potaknuo je pokreta-

nje indijskih studija, ali je sav teret zadatka ostao na njemu: dobio je Katedru za indologiju i Katedru za opću i indoeuropsku lingvistiku. Nakon desetak godina nastavničkoga rada nastaje djelo *Stara indijska književnost* (Zagreb, 1973.), koje obuhvaća vedsku, sanskrtsku, budističku, đinističku te sanskrtsku klasičnu i stručnu književnost. U sklopu europske indologije posebnu pozornost u knjizi posvećuje hrvatskoj dionici i prvoj europskoj sanskrtskoj gramatici iz 1790., kojoj je autor Hrvat Filip Vesdin.

5. Hrvatska i južnoslavenska jezična povijest

Navezujući se na prinose D. Brozovića i Z. Vincea, u studijama o postanku suvremenoga jezičnoga standarda hrvatskoga i srpskoga ističe da hrvatska novoštokavska standardizacija počinje u 18. st. na području od Dalmacije do Slavonije te se, nastavljajući se s ilircima, naposljetku stilizira s hrvatskim vukovcima na prijelazu 19. u 20. st. Drži da je Karadžić radikalni ograničavatelj hrvatske književne osnovice standarda te da se u proučavanje stilističkih i kulturnih vrijednosti, koje su se polarizirale u varijantama dvaju (triju-četiriju) književnih jezika mora uključiti i latinsku, staroslavensku (i stariju) književnost u Hrvata, arapsko, perzijsko i tursko književno stvaralaštvo muslimanskih Bošnjaka te staroslavensku i rusku književnost u Srba i Crnogoraca.

U *Gramatici Bartola Kašića* (Rad JAZU, 1981., 388) raspravlja o mogućim uzorima E. Álvaresu, A. Manuziju i J. Gretscheru, te pokazuje kako se ta gramatika temelji i na čakavskom i na štokavskom narječju te kako je Kašić zacrtao pristup opisu hrvatskoga jezika, određivši bitna načela za njegovo normiranje. O jeziku Kašićeva prijevoda Biblije govori u izdanju *Biblia sacra (Versio Illyrica)* II./2, Paderborn – München – Beč – Zürich, 1999. / 2000.).

Među njegovim kroatističkim studijama izdvajaju se filološke o najranijem srednjovjekovlju – *Uz početke hrvatskih početaka* (1993.) i *Na ishodištu* (1994.) – te posebno, kao sinteza svih istraživanja, *Litterarum studia* (1998.; nagrada MH za znanost 1999.), imponantna knjiga, kako reče njezin ocjenjivač, akademik Stjepan Damjanović,² u kojoj ocrtava civilizacijske pretpostavke hrvatske kulture i književnosti, kulturološko nasljeđe dosemljenih Hrvata, materijalni okvir ranosrednjovjekovne kulture te sve oblike ranosrednjovjekovne hrvatske pismenosti i književnosti, kulture knjige i duhovne kulture u razdoblju do 12. st. Katičić je utemeljitelj filološke rekonstrukcijske metode, koja nastupa kad podatke o kojem povijesnom razdoblju, prostoru i dionicima povijesnih zbivanja pružaju vrlo rijetki pi-

² *Summa cum laude*, Kolo, 1999., 2, str. 546.

sani dokumenti, k tomu sumnjive autentičnosti, upitne istinitosti, nerijetko tek djelomične čitljivosti i nepoznata autorstva. Tada jedino model tekstocentričnosti (raščlamba samoga teksta) i intertekstualnosti (znanja o jednom tekstu upotrebljiva su za spoznavanje osobina drugoga odgovarajućega) može pomoći u rasvjetljavanju zbivanja („što je bilo“), otvarajući prostor novim spoznajama, za razliku od ideološkoga pristupa („što bi biti bilo“), koji uvijek nudi „konačne“ odgovore, i s kojim Katičić trajno polemizira, stavljajući pred buduće istraživače visoke znanstvene zahtjeve.

Zbirka studija *Na kroatističkim raskrižjima* (Zagreb, 1999., 2011.) obuhvaća teme o hrvatskoj književnosti i njezinoj povijesti u rasponu od pitanja o etnogenezi, imenu, podrijetlu i jeziku Hrvata do pisaca 20. st. Hrvatski je narod postao onda, kaže Katičić, »kad se na njegovu današnjem tlu konačno i nepovratno sljubilo biće onih što su svoju baštinu donijeli sa sjevera, iz prostora određenog slavenskom i baltičkom predajom, s baštinom domorodaca koje su zatekli u novoj čarobnoj domovini između Podunavlja i Jadrana.«³ U tom kontekstu prikazuje hrvatski jezični i književni razvoj kao naravno i skladno oslanjanje na sudobne europske tijekove, nudi novu periodizaciju hrvatske renesansne književnosti, Držićevu jeziku pristupa, za razliku od Rešetara, kao književnomu a ne dijalektalnomu idiomu,⁴ početke jezične kodifikacije vezuje uz Marina Tempericu, a knjigu završava analizom Krležina dijaloga u okviru hrvatskoga dramaskoga izraza.

Sinteza *Hrvatski jezik* (Zagreb, 2013.) povijesna je iskaznica samobitnosti hrvatskoga jezičnoga identiteta, prikaz njegova složena razvitka u cjelini, uključujući narječja i književni (standardni) jezik. Rezultat je takva razvitka novoštokavska jekavska stilizacija književnoga jezika uz osjetan gubitak žive i plodne međusobne igre s drugim narječjima i još veći gubitak žive veze s bogatom tradicijom književnoga jezika. Stoga bi mu trebalo elastično omogućiti, čuvajući njegovu sustavnost i stabilnost, plodan doticaj sa svim hrvatskim narječjima, kao i sa cijelom poviješću i bogatstvom književnoga izraza. Time bi se jeziku omogućilo ono što je za kulturu neke zajednice najplodnije, a to je međusobna igra između jezične norme, koja određuje što je najobavjesnije i najneutralnije u jezičnom izrazu i jezične kulture koja se svim ostalim jezičnim bogatstvom služi da bi, odstupajući od neutralna izričaja, postizala sve vrjednute izražajnosti i umjetničkoga izričaja, koje se u čistoj normi neutraliziraju u jasnu, ali suhu obavijest. Taj je teoretički model tumačenja razvoja hrvatskoga jezika na osnovici naj-

³ *Na kroatističkim raskrižjima*, 2011., str. 16.

⁴ Što je osnaženo i novijim istraživanjem Marija Grčevića (*Filologija*, 56, 2011., str. 23–49).

starijega starocrkvenoslavenskoga jezika, a preko svih svojih narječnih stilizacija, razvio Radoslav Katičić u posljednjim dvama desetljećima i jasno ga razložio u toj knjizi. To znači da je od triju sastavnica jezičnoga identiteta – tipološkoga, genetskoga i vrijednosnoga ili kulturnoga – za književni jezik presudan kulturni. To je neočekivano misaono rješenje i prije lebdjelo u zraku, ali ga nitko nije tako jasno formulirao.

6. Slavska i baltička mitologija s rekonstrukcijom pretkršćanskih slavenskih svetih tekstova i oblika

Pisao je i o pretpovijesnoj kulturi Hrvata i Slavena te objavio priloge na području rekonstrukcije formula praslavske i balto-slavske vjerske i pravne usmene predaje (*Wiener slavistisches Jahrbuch*, 1987.–94., 1996., 1998., 2001.; *Studia ethnologica*, 1989., 1991.). Slijede knjige *Die Hauswirtin am Tor* (2003.) te na hrvatskom *Božanski boj* (2008.), *Zeleni lug* (2010.), *Gazdarica na vratima* (2011.), *Vilinska vrata* (2014.) i *Naša stara vjera* (2017.). U njima je uspio rekonstruirati elemente balto-slavske pretkršćanske religije i mitova, bitne za razumijevanje duhovne baštine koju su Slaveni, i posebice Hrvati, odnosno Hrvatima nazvani Slaveni i poslavenjeni Hrvati, donijeli pri doseobi, u svoju sadašnju domovinu te ju na mnogo mjesta upisali i u njezine toponime, oronime i hidronime. Među rezultatima se ističe rekonstrukcija formulâ iz mitova o sukobu Peruna i Velesa, o svetoj svadbi Perunova sina i kćeri te o odnosu vrhovnoga boga i njegove žene, velike božice Mokoš. Udaljenost usporedivih tekstova, arhaičnost podudarnih izraza u njima, posebnost njihova značenja („zlatni ključ“) te gustoća i umreženost nađenih podudarnosti kumulativno toliko povisuju vjerojatnost da se radi o podudarnostima koje ne mogu biti slučajne, nego se mogu tumačiti samo postanjem iz zajedničkoga izvora. Time je Katičić, kako piše Ježić, »narastao do najveće slavističke i baltoslavističke sinteze svih bitnih otkrića u posljednjih pola stoljeća o baštini stare vjere Slavena, a dijelom i baltičkih naroda, do sada objavljene u svijetu na bilo kojem jeziku!«⁵ Ujedno ta je baština stavljena u poredbenofilološki, u prvom redu indoeuropeistički kontekst, pa je njezina rekonstrukcija i bitan prinos indoeuropeistici.

Katičićev prinos ključan je i u društvenom angažmanu u trima prijelomnim trenucima novije hrvatske povijesti kad se Hrvatska identificirala kao jezični i budući međunarodni pravni subjektivitet: 1967. sudjelovao je u pisanju *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, 1992. po osnutku hrvatske države angažira se u nastavi Hrvatskih studija predavanjima o povijesnom oblikovanju hrvatskoga kulturnoga identiteta u okvi-

⁵ *Vita litterarum studiis sacra*, str. 35.

ru kroatologije kao znanstvene discipline, a 2005. – 2012. vodio je Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, koje je postavilo okvir za daljnji naravni i slobodni razvitak hrvatske jezične standardizacije.

Katičić je *Deklaraciju* ocijenio preokretom kojim je u najdoslovnijem smislu riješena sudbina hrvatske države prije sloma Jugoslavije. U ozračju straha i partijskoga pogroma, koji je nastupio nakon objave *Deklaracije*, a koji Dalibor Brozović ocjenjuje jednom od najtragičnijih epizoda u modernoj povijesti hrvatskoga naroda, hrvatski su se jezikoslovci ponijeli dosljedno i čvrsto: iza *Deklaracije* nije stajala skupina partijskomu nadzoru izmaknutih nacionalista, nego znanstvenici koji su pred jugoslavensku političku javnost iznijeli neprijeporne činjenice o postojanju višestoljetne hrvatske jezične i književne samobitnosti, o težnji hrvatskoga naroda za jezičnom identifikacijom izvan nametanoga srpskoga imena te o naravnom pravu svakoga naroda da sam odlučuje o ključnim sastavnicama svoga nacionalnoga bića.⁶

Postavljanjem pitanja metodskoga okvira za znanstveni pristup određanju hrvatske kulture,⁷ pristupa joj sa širega europskoga obzora iz kojeg je izrasla među europskim nacionalnim kulturama i utvrđuje njezinu netipičnost (latinski i ćirilometodski temelji, latinska i hrvatska dvojezičnost do u 19. stoljeće). Osloncem na Brozovićevo definiciju kulture – kao organski izrasloga aparata duhovnih vrijednosti te umnih postupaka i emocionalnih reakcija koje je sebi izgradila etnička skupina što se konstituirala ili se već konstituirala kao nacija, izgradila kao sebi primjeren medij sudjelovanja u nadetničkoj civilizaciji i dioništva u univerzalnoj kulturi širega kruga kojemu pripada ili čak univerzalnoj, svjetskoj kulturi, koliko je takva zaživjela i autentično postoji – ističe da je pri odredbi samoga pojma nacionalne kulture bitna sastavnica nadetnička civilizacija i univerzalna kultura. To znači da bez nadetničke civilizacije nema nacionalne kulture, a to je u manjim i rubno položenim kulturama, kakva je i hrvatska kultura, vrlo važno. Izvanjski poticaji djeluju tako da pokreću snage i tendencije koje u tim kulturama već postoje, dajući im nove sadržaje i obilježja. Upozorava da metodski pristupi koji bi valjano raščlanili netipični hrvatski kulturni razvitak i samu kulturu u postojećim metodologijama razvijenima u nacionalnim humanističkim disciplinama kakve se u školama predaju nisu ni predviđeni, a kamo li razrađeni. Oni zahtijevaju poredbeni pristup i širok zahvat koji uči gledati i pismenu, i likovnu, i glazbenu, i društvenu kulturu kao različne vidove cjelovitoga kultur-

⁶ Prema: Bašić, Nataša. 2017. Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. *Jezik*, 64, 1, str. 9.

⁷ Katičić, Radoslav. 2010. Glavna obilježja hrvatske kulture. *Kroatologija*, 1, 1, 1–10.

noga izraza, jednoga vrijednosnoga oblikovanja ljudskoga života u širim krugovima i sklopovima kojima pripadaju i u odnosu prema kojima dobivaju svoje jedinstvene i neponovljive značajke. Pojednostavnjeno rečeno, hrvatska nacionalna kultura jest sve ono kulturno i obrazovno blago kojim se može biti Europejac, Zapadnjak, pa i pripadnik svjetske zajednice – na hrvatski način.

God. 2004., kao član Razreda za filologiju HAZU, s akademikom Augustom Kovačecom objavljuje brošuru o hrvatskom standardnom jeziku,⁸ svojevrsan odgovor na globalizacijske i neojugoslavenske udare na hrvatski jezik, koji su dolazili i iz hrvatskih ustanova, a svoj su vrhunac doživjeli nekoliko godina kasnije izostavljanjem natuknice hrvatski jezik u drugom svesku *Hrvatske književne enciklopedije* (Zagreb, 2010.) i objavljivanjem knjige-pamfleta *Jezik i nacionalizam* (Zagreb, 2010.) s potporom Ministarstva kulture RH, a kojom se niječe i sama ustavna kategorija hrvatskoga jezika.

U sedmogodišnjem radu na čelu Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika – od travnja 2005. do svibnja 2012. – Katičić je otvorio i raspravio s članovima Vijeća više ključnih polazišnih pitanja. Među njima je najvažnije izvođenje norma standardnoga jezika iz ukupne hrvatske jezične baštine u povijesnoj okomici, što znači iz svih triju narječja, koja su trajnim vrelom njegove obnove i razvitka: »U svojem standardnome liku hrvatski jezik baštini bogatstvo izražajnih mogućnosti svih triju svojih narječja.«⁹ To načelo zahtijeva i posve nov pristup u leksikografskoj obradbi standardnoga hrvatskoga rječničkoga korpusa. Prihvat povijesne okomice, razumijeva unos ukupnoga hrvatskoga leksika bez vremenskih diskriminacijskih odrednica. Određenje pak hrvatskoga standardnoga jezika kao idioma (i)jekavsko-ikavske osnovice izlazi iz njegove povijesne fonološke slike, u kojoj jekavski oblici pretežu u leksičkim morfemima, a ikavski u relacijskima. Iz toga se onda razumijeva normiranje kratkoga *je* i iza pokrivenoga *r* kao odlika sustava u cjelini, utemeljena na zakonitosti da se dugo *ije* u kratkim slogovima krati u *je* neovisno o suglasniku koji mu prethodi. To je činjenica, a ne pitanje nasilja ili (ne)navike. Normi je to slijediti, a minimalna *e*-odstupanja valja s razborom obrazložiti, kao i prihvatiti dvostrukosti.

Vijest o ukidanju Vijeća za normu Katičiću nije bila neočekivana; iza otvorena poziva na opstrukciju zaključaka Vijeća o pisanju niječnice *ne ću* HDZ-ova predsjednika Vlade Ive Sanadera u prosincu 2005. te akta o

⁸ U njoj su objavljena dva predavanja održana u HAZU, Katičićevo *Hrvatski jezični standard* i Kovačecovo *Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard*.

⁹ Katičić, Radoslav. 2013. Bivše Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. *Jezik*, 60, 2–4, str. 46.

njegovu ukinuću SDP-ova ministra znanosti Željka Jovanovića u svibnju 2012. stajala je ista politika: »Duh hrvatskoga jezika koji smo zagovarali očito im nije odgovarao, bio im je smetnja, pa su nas onda i raspustili.«¹⁰ Razborom i iskustvom čovjeka koji je desetljećima bojevaio za hrvatski jezik, Katičiću je bilo jasno da je struka nemoćna pred kratkovidnom političkom pragmom, ali je istodobno znao da u konačnici »o sudbini hrvatskoga jezika i budućoj dogradnji i razvoju njegove norme ne će toliko odlučivati ovakva ili onakva politika, ova ili ona vlast. Odlučivat će hrvatska jezična zajednica i to čemu će se ona sama iz sebe priklanjati. U svim tim pitanjima njezina će biti posljednja.«¹¹

Samobitnost i samosvojnost hrvatskoga jezika, a onda i njegova standarda, ponavlja Katičić, počivala je, počiva i počivat će na jedinstvenom prožimanju njegovih triju narječja, čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga, što mu daje osobit biljeg u odnosu na ostale članove južnoslavenske jezične zajednice, a time i u odnosu na srpski jezik. Stoga je štokavica hrvatskomu samo jedna od triju stilizacija, a srpskomu jedina pa, motreći iz stroga lingvističkoga kuta, potomnjemu neutemeljeno pripisana kao identifikacijska odrednica, koju dijeli s hrvatskim, a zapravo ju u izgradnji standardnoga srpskoga jezika povijesno dijeli s ostalim srpskim štokavskim govorima (šumadijsko-vojvođanskima, prizrensko-timočkima i kosovsko-resavskima).

Pri kraju svoga višedesetljetnoga rada zapisao je: »Plovidba hrvatskoga standardnog jezika nikada nije bila mirna i glatka. Nije mu se to dopuštalo. Osjećamo to i danas, u slobodnoj Hrvatskoj. Ipak, sve su stvarne zapreke prevladane. Treba još samo čvrsto osvijestiti da imamo hrvatski jezik, da ga imamo na svim razinama na kojima jezik postoji, treba ozbiljno usvojiti znanje o tome kakav je naš jezik, i kakva je njegova povijest, jer kad se o jeziku radi, jedno je od drugoga neodvojivo: jezik naime postoji svojom poviješću. I treba mu se veseliti svom onom životnošću kojom su ga naši stari stvarali, razvijali i održavali, od praslavenskoga doba do ove naše elektroničke postindustrijske civilizacije.«¹²

O njegovu 85. rođendanu kolege i suradnici priredili su mu Zbornik s naslovom *Vita litterarum studiis sacra*, Život posvećen književnim studijama. Njegovi urednici, Mislav Ježić, Ivan Andrianić i Krešimir Krnic, uspoređuju Katičićevo djelo – koje se danas doimlje nedostižnim za snage

¹⁰ <https://slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/168499/akademik-katicic-ugasili-su-nas-jezic-im-smeta-duh-hrvatskog-jezika>

¹¹ Katičić, Radoslav. 2013. Bivše Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. *Jezik*, 60, 2–4, str. 56.

¹² *Hrvatski jezik*, Zagreb, 2013., str. 256.

jednoga čovjeka – s aleksandrinskim gramaticima, najboljim rimskim literatima ili filozofima zlatnoga razdoblja klasične i drugih novovjekovnih filologija, koji su pisali temeljne priručnike i djela trajne vrijednosti za kasnije naraštaje. Katičićevu djelu iskazale su priznanje i čast europske akademije primivši ga u svoje članstvo: 1981. kao dopisnoga, a od 1989. kao pravoga člana Austrijska akademija, 1984. Akademija nauka i umjetnosti BiH, 1987. Norveška akademija, 1991. Academia Europaea, 2011. Accademia Nazionale dei Lincei u Rimu, 2012. Kosovska akademija znanosti i umjetnosti. U Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti izabran je kao izvanredni član već 1973. (tada JAZU), a 1987. postaje redovitim članom.

Godine 1998. odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića za osobite zasluge u znanosti i Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasluge u kulturi, a 2007. dobio je Državnu nagradu za znanost za životno djelo u području humanističkih znanosti s naglaskom na njegov nemjerljiv prinos razvoju klasične filologije, indoeuropeistike, slavistike i kroatistike.

ŽIVJETI FILOLOGIJU

Transkripcija tonskoga zapisa dokumentarnoga filma Radoslav Katičić, Živjeti filologiju, snimljenoga 2016. u produkciji HTV-a, prikazanoga na HTV 3 12. travnja 2017. u 20:57 (https://www.youtube.com/watch?v=XohCvz1Q_Zc)

Urednica: Marija Vuković-Sirišćević; scenaristica: Lada Džidić; redatelj: Ištvan Filaković; snimatelj: Dragan Ruljančić; montažer: Igor Kožić; suradnica: Lidija Lacko-Vidulić; rasvjeta: Ivica Anđelović; snimatelj tona: Damir Tepoš

Transkripcija: Nataša Bašić

Akademik Radoslav Katičić govori o svom životu i filološkom radu: kako se zarazio ljubavlju prema klasičnim jezicima i književnosti, kako je otkrio sanskrt, zašto je osnovao Odsjek za indologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koja je njegova uloga u Deklaraciji o hrvatskom književnom jeziku iz 1967. godine, u kojim je okolnostima otišao u Beč, kako je otkrio metodu odgonetavanja praslavenske mitologije. Interju je snimljen u njegovu stanu u Beču.

O radu akademika Katičića govore hrvatski akademici Stjepan Damjanović, Mislav Ježić, August Kovačec i Ranko Matasović te dr. sc. Jürgen Fuchsbauer, prof. dr. sc. Georg Holzer, dr. sc. Bojan Marotti, mr. sc. Thomas Mikula i akademik Gerhard Neweklowsky.

AKADEMIK DAMJANOVIĆ: On je znanstvenik najvišeg ranga. Mislim da to prihvaćaju i oni koji se s njim u ponečemu ne slažu, ali on nije nikada bio kabinetski znanstvenik. On je sudjelovao u svim našim svađama, u svim našim polemikama, u svim našim bitkama, od svih onih pravopisnih do onih drugih o statusu hrvatskoga jezika, o tome kako ga trebamo proučavati i o tome kako ga trebamo poučavati.

AKADEMIK KOVAČEC: On je predavanje shvaćao kao svečani čin u hramu znanosti i kod njega su svi detalji u predavanjima bili pomno osmišljeni i pripremljeni.

AKADEMIK JEŽIĆ: On se bavio općom lingvistikom, dakle lingvističkom teorijom, bavio se indoeuropeistikom, dakle indoeuropskom poredbenom lingvistikom, bavio se klasičnom filologijom, to je bilo čak i njegovo polazište na jedan način, bavio se indologijom, osnovao je i studij indologije, bavio se slavistikom, vrlo široko, i kroatistikom specifično. Ali u svemu čime se bavio, zapravo su bila uvijek prisutna sva njegova znanja.

AKADEMIK KUSIĆ: Ostao je u sjećanju svim naraštajima studenata baš kao nastavnik i to je možda njegova najveća baština, njegovi učenici i oni uvijek, gotovo s obožavanjem, o njemu pričaju. Dakle jedna izuzetna osoba i kao čovjek, kao humanist, dakle ne samo kao nastavnik.

AKADEMIK KATIČIĆ: Da je bilo onako kako sam ja snovao, ja bih bio u Zagrebu profesor grčkoga jezika i književnosti. I sad je meni grčki jezik – jezik moje kuće. Ja sa suprugom samo grčki razgovaram. Jedino što nisam mogao slutiti, a to je da ću biti na jednoj od najpoznatijih svjetskih katedara profesor slavistike. To je jedino što nisam ni u snu pomišljao.

DR. SC. MAROTTI ČITA NA GRČKOM ZAZIV MUZE IZ HOMEROVE ODISEJE

AKADEMIK KATIČIĆ: Moj pradjed Švrljuga, kojemu veliki portret i danas visi u sobi gdje je moj radni stol. Dakle, on je to kupio od brata pjesnika Vidrića. Obiteljsku, upravo rodovsku, ladanjsku kuću, vinogradsku, gdje je bio i krasan vinograd. To je bila ljetna kuća, gdje su se svi potomci tog pradjeda Franje Švrljuge skupljali po ljetu i smjenjivali u ljetu. I to je od onda naša rodovska kuća.

Dakle tridesete godine sam zapravo proživio u jednom jako lijepom i skrbnom djetinjstvu, gdje su se za mene jako lijepo brinuli i bio sam jako zaštićen.

A onda četrdesete, šta da vam kažem, to je bio pakao na Zemlji, to je bio užas! To je bio slom svijeta, koji se prikazivao kao preporod. To sam razdoblje proživio u noćnoj mori straha od rata. Tako da sam ja zapravo dijete rata na neki način.

Dobro se sjećam da je u mojem razvoju igralo jako veliku ulogu to što mi je otac, koji je bio ugrožen jako od policije, i on je, malo izlazio. I onda je čitao meni. Ja sam jedan dio, znatan dio, svjetske literature upoznao tako što mi ga je otac čitao. Ja mislim da je tu jako bitno bilo to što je jednog jutra, još cijela obitelj u krevetu, on meni počeo čitati Odiseju. I to me se silno dojmilo. Od onda je antika bitni sastojak mojega obzorja i dio svijeta u kojem sam živio.

DR. SC. MAROTTI ČITA NA LATINSKOM KATULOVU PJESMU VIVAMUS, MEA LESBIA

AKADEMIK KATIČIĆ: Gaius Valerius Catullus i njegova ljubavna lirika, meni je tada bilo petnaest godina, i taj duh slobode, taj duh erotičke slobode, koji je odudarao od atmosfere u kojoj sam ja rastao. To me se jako dojmilo i bilo mi je jako drago. Rekao sam: Catulle, pa ti si dvije tisuće godina stariji od mene, pa kako si ti meni blizak!

S grčkim je to išlo malo drukčije. Počinje osmi razred. Čitamo knjigu o tome kako Ahileju kuju oružje da može osvetiti svojeg prijatelja.

DR. SC. MAROTTI ČITA NA GRČKOM REČENI ODLOMAK IZ 18. PJEVANJA HOMEROVE ILIJADE

AKADEMIK KATIČIĆ: To su scene iz homerskoga života, vrlo živahne i važne, povijesno važne. Meni su suze došle na oči, jer sam osjetio kolika je to ljepota, a ja to ne razumijem. Ja sam nabavio Senčev *Grčko-hrvatski rječnik* i s rječnikom i gramatikom počeo čitati Homera. Ustrajao, sve dok to mi nije počelo teći, ići. Tako sam naučio grčki.

DR. SC. MAROTTI ČITA NA GRČKOM HOMEROVE STIHOVE

AKADEMIK KATIČIĆ: Slavenski je bio meni onako malo odbojan, jer je tu bila ideologija vukovske škole, s kojom sam došao u sukob na prvom satu u prvom razredu pučke škole, kako smo mi govorili tada još, osnovne škole. U prvom razredu osnovne škole je naš nezaboravni učitelj, Franjo Filipović, kojemu ću biti zahvalan dok dišem, on je nama počeo držati predavanje o Karadžiću. I rekao da je bio jedan čovjek, koji se zvao Vuk, i njemu zahvaljujemo što ćemo sada učiti čitati i pisati. On, naravno nije rekao ono što sam ja razumio kao dijete. On nije rekao da je Vuk Karadžić izumitelj pisma, ali ja sam ga tako razumio. I onda sam se u sebi strahovito pobunio, jer sam par dana prije toga s ocem bio u Arheološkom muzeju i tamo sam vidio ne samo egipatsku mumiju nego i zagrebačka platna, i papiruse razne, gdje sam vidio egipatsko pismo. I ja sam se pobunio: Pa šta taj čovjek nama govori! Već su Egipćani pisali, a sada je tu tobože, nekakav Vuk izmislio pismo.

I tako sam ja, to sad iz ove perspektive današnje, izgleda sasvim zanimljivo. Ja sam od prvog razreda škole došao u intiman sukob s vukovskom

školom. To se, naravno, dugo nije očitovalo, uz ostalo i zato jer sam ja izbjegavao taj sukob, jer sam znao da je taj sukob jako problematičan.

AKADEMIK KOVAČEC: Akademik Katičić je čovjek vrlo rijetkih kvaliteta kao lingvist. On ne samo da poznaje lingvističku teoriju, nego je i poliglot koji aktivno vlada s nekoliko jezika, odnosno većim brojem jezika, a čita na velikom broju jezika.

AKADEMIK KATIČIĆ: Moj ujak, on je u stvari stric moje majke, Julije Benešić, brat mojega djeda Antuna Benešića, on je meni, kad je vidio kakav sam i kako me je Bog sklepa, on je izvadio iz svoje biblioteke temeljni udžbenik sanskrta, njemački, i poklonio mi ga. Tako sam se ja još od sedmog razreda gimnazije počeo baviti sanskrtom, a to je užasno teško.

AKADEMIK JEŽIĆ ČITA TEKST NA SANSKRRTU

AKADEMIK KATIČIĆ: I sad tu je jedna osobina, koju mi je, čini se, Bog dao u kolijevku, a to je, da kad se ja nečim ozbiljno bavim, na primjer sanskrtom, do danas svaki put kada sanskrtski novi tekst uzmem u ruke, ja znam sanskrt bolje nego kad sam ga ostavio. To će vjerojatno imati neke veze sa podsvijesti koja radi. Ja jezike učim ne samo svjesno nego i podsvjesno.

AKADEMIK JEŽIĆ ČITA TEKST AMARUKINA STOTINA

AKADEMIK KATIČIĆ: Bilo je to vrijeme između 1945. i 1949. u kojem nitko ništa nije mogao planirati osim Centralnog komiteta. Meni je bilo jasno da čovjek kao ja može opstati ako je skroman u karijernim ambicijama i ako uvjerljivo pokaže špiclima oko sebe da nema političkih ambicija. Tako da je to meni uspjelo tiho i sagnute glave se provući. E, sad sam jako veliku zahvalnost opet dužan onom Centralnom komitetu, jer on je proveo egalitarizam. Svi su bili jako slabo plaćeni. Bilo je praktično svejedno u kojem si zvanju, jer dobio si onoliko da ne crkneš od gladi i ništa više. I ja vjerujem da ne bih imao hrabrosti ići studirati klasičnu filologiju da to tada nije bilo tako. Dakle, ja sam mogao relativno smireno studirati klasičnu filologiju samo zato jer tada se nigdje nije moglo dobro zarađivati, a nepartijac kao što sam bio ja, nedeklarirani, ali prepoznatljivi protupartijac, nisam mogao dobiti ništa. Prema tome, zašto ne klasična filologija, kad je to mene tako jako privlačilo.

Mi smo na klasičnoj filologiji bili prekrasno društvo. Nekako se ustalilo da meni dolaze prijatelji i kolege nedjeljom. Ja sam imao nešto kao *jour fix* nedjeljom popodne. To je bilo jako lijepo, naravno, i jako opasno. Ja sam poslije slučajno saznao da je Udba korak u korak pratila te naše sastanke i onda vam netko kaže da ste rekli to i to, ili da je netko tamo rekao to i to. Grozno, ali šta možete!?

Ja sam poslije prve godine studija krenuo, to sad zvuči sasvim perverzno, u radnu brigadu na iskapanje u Solinu. Naravno, u radnu brigadu se moralo ići, a meni je bilo daleko draže ići na iskopavanje u Solin, gdje sam stekao temeljno znanje iz arheologije vrlo bitno meni. I bilo je prekrasno biti tu, a ne na pruzi Brčko – Banovići.

Tako jednoga dana počne povika studentskih rukovodilaca: Klasični filolozi se separiraju! To je za nas imalo jako i negativnih posljedica, jer je ona garnitura omladinskih studentskih rukovodilaca odjednom vidjela da je tu nešto što je vrlo kvalitetno, a njima potpuno nepristupačno. Ono što je bilo istina, to je da smo mi bili drukčiji. Mi smo bili drukčiji. I to su ovi dobro osjetili.

UREDNIKA SIRIŠČEVIĆ: Kako čovjek uspijeva sačuvati zdravu pamet u to doba?

AKADEMIK KATIČIĆ: Tako da se bavi klasičnom filologijom!

DR. SC. MAROTTI ČITA NA GRČKOM IZ 19. PJEVANJA HOMEROVE ODISEJE SUSRET ODISEJA I PENELOPE

AKADEMIK KATIČIĆ: Suprugu sam upoznao na otoku Rodosu. I prvi put se s njom zbližio na brodu iz Rodosa u Pirej, gdje se odjednom pokazalo da mi razgovaramo kad smo na dohvat. I ja sam tada radio u Nacionalnoj knjižnici grčkoj u Ateni i rekao sam joj: Tu sam i ako me hoćeš naći, možeš me tu naći i dao sam joj svoj telefon i svoju adresu. I naravno, nitko nije bio više iznenađen od mene nego kad je ona nakon nekoliko dana došla u Nacionalnu knjižnicu i mi smo onda razgovarali. A ona mi je, među prvim stvarima što mi je rekla, rekla: Znaš, ja sam ti iz Male Azije. Znaš, ja sam ti s Ponta. Dakle, Crnoga mora. Toliko je bila ponosna na to što je Pontijka, da je to bila prva od stvari što mi je rekla. E, tu sam, moram reći, vrlo zadovoljan i ponosan, kao što sam ponosan što sam zet pontijskih Grka.

Ja imam troje djece. Imam sina i dvije kćeri. Sin je najstariji, evo on je tu. Zove se Natko, po mojem ocu. Imam dvije kćeri: Dora i Antica. Zgodno je zašto se zove Antica mlađa kći. Mlađa kći se zove Antica zato jer je mama njezina izrazila želju da bi se ona zvala Antigona, kako joj se zvala mama. Da se zove po svojoj baki. A ja sam rekao: Ja protiv toga sigurno nemam ništa. Ali Antigona Katičić, to nekako ne zvuči dobro. A onda, kaže Joanna, a Antica? Ja kažem: Odmah! Onda se ona hrvatski zove Antica, grčki Antigona, i gotovo. I tako moja Antica se zove po svojoj baki: Kalla se grčki zove, a hrvatski Antica.

UREDNIKA SIRIŠČEVIĆ: Unučad?

AKADEMIK KATIČIĆ: Imam od Dore dvoje, a od Antice troje. I moram reći da se prekrasno brinu za mene. Moram reći da je Natko, koji je informatičar,

on mi je silno pomogao kad sam zapao u veliku nevolju s očima. Ja ne mogu čitati, i to ne samo bez očala, to već dugo ne mogu, nego ne mogu ni s očalama više čitati. A Natko mi je uredio sve da mogu, dakako s dodatnim naporom, da mogu i na kompjutoru čitati i na kompjutoru pisati i knjige tiskane čitati elektroničkim aparatima.

AKADEMIK JEŽIĆ: Osobito je zanimljivo kako je tom njegovom ukupnom radu pridonijela još jedna komponenta njegove naobrazbe, vrlo vrijedna, a to je njegova indološka naobrazba. On je tu indološku naobrazbu osobito izbrusio u okviru indoeuropeistike. Dvaput je bio na stipendiji Alexander von Humboldt u Njemačkoj i prvi put je to iskoristio da se usavršuje u indoeuropeistici, ali i da istovremeno sluša indološka i osobito vedološka predavanja i seminare kod profesora Thiemea u Tübingenu. Thieme je jedno od najvećih imena 20. stoljeća u indologiji, posebno vedologiji. Tako da je tu Katičić imao priliku slušati doista jednog od najvećih znalaca i upio je sve što se moglo od Thiemea naučiti i to poslije i te kako primijenio u svojem radu.

AKADEMIK KATIČIĆ: Sastalo se jedno neformalno vijeće profesora Filozofskoga fakulteta i zaključili smo da treba indoeuropeistika. Znalo se da se ja bavim sanskrtom i da mene hoće za asistenta na Katedru za indoeuropeistiku bez nastavnika sa zadatkom da se što prije osposobim za nastavnika. To je, naravno, bila životna prilika, koju nisam mogao odbiti. I tako se onda poslije više desetljeća prvi put opet predavao sanskrt u Zagrebu.

I ne bi od toga bilo ništa da nije zaokrenuo Tito putem nesvrstane politike. A nesvrstana je politika bila, nosioci su joj bili Tito, Nehru i Naser. I sad je rečeno odjednom treba u Zagrebu indologija. Šta će sada!? Svi bespomoćni. Jedino ja sam znao nešto sanskrta. I tako sam onda, u toj fazi, počeo razvijati više ove indijske predmete, a Fakultet je napravio veliki zaokret, reorganizaciju Odsjeka. Osnovan je Odsjek za komparativnu književnost i opću lingvistiku, a opća lingvistika ili opća i indoeuropska lingvistika to sam bio ja. Golobradac, koji sam, međutim, to uporno tjerao. Da je inicijativa došla od mene, Partija bi to odmah odbila. Nema tu tko osnivati nekakve indologije, šta je to, što se događa!? Dakle, tako to treba shvatiti. I meni je malo nelagodno uvijek kad me spominju kao osnivača indologije, jer ja nisam ništa osnivao, ja sam samo služio i poslužio.

Iz ove faze o kojoj smo govorili sada dolazimo u fazu moje pune afirmacije u Zagrebu, gdje sam bio onda postao profesor opće lingvistike i opet kao rezervni oficir ušao u kroatistiku i sa svim dužnim oprezom u borbu oko hrvatskog jezika. Oprez je bio potreban jer tu je odmah iza ugla vrebala optužba o jezičnom nacionalizmu, ali, eto, uspjeli smo biti toliko

suzdržljivi da nikad nije prijedena mjera. Nikad nisam previše otežao posao onima koji su me štitili i branili. A tih je očito bilo i to u Partiji, na visokim mjestima u Partiji.

AKADEMIK KOVAČEC: Negdje početkom 50-ih godina počelo je raditi Hrvatsko filološko društvo, koje je 1956. osnovalo Zagrebački lingvistički krug, u kojem su sudjelovali uglavnom mlađi nastavnici, lingvisti, pretežno s Filozofskog fakulteta, drugi mlađi ljudi koji su se bavili lingvistikom, i na čelu toga kruga su se našli, tada još asistent, Katičić, i asistent Bulcsú László.

DR. SC. MAROTTI: Ovo što je 60-ih godina profesor Katičić napravio, to je na neki način kulminiralo u knjizi *Jezikoslovni ogledi* 1971. godine. To je jedna zbirka članaka, koja je objavljivana tijekom 60-ih, samostalno većina tih članaka, najčešće u časopisu *Jezik*, ali i u *Kolu* tadašnjem, *Kritici*, koja je izlazila u Matici hrvatskoj. Ta zbirka ogleđa prije svega tematizira nekoliko vrlo važnih područja, a drugo, imala je tako nevjerovatan utjecaj na hrvatsko jezikoslovlje da to nije zapravo ukratko moguće uopće reći. Doživjela je ono što možda samo ove tzv. jako velike knjige dožive, da je tako upijena od hrvatskih lingvista da se vrlo često uopće ne spominje više.

AKADEMIK KATIČIĆ: I tako sam, gotovo neopazice, postao kroatist. To više što sam sve više otkrivao da mi o hrvatskom jeziku ništa ne znamo. I to ne slučajno, nego zato jer nam, najkasnije od vremena Khuena Héderváryja, sustavno onemogućuju da saznamo nešto. I tu sam se osjećao zaista pozvanim. To je ono, misija, to promijeniti. Hoće li mi uspjeti, ne znam, jer nevjerovatna tromost u znanosti postoji. Pogotovo kada su tu neki pritaženi interesi, pogotovo kada su mnogi mladi ambiciozni, ali slute ili znaju da će im život biti lakši ako se ne priključe toj školi.

AKADEMIK DAMJANOVIĆ: On je došao u jednom trenutku na scenu, odnosno postao je profesor na postdiplomskim studijima i donosio nam je znanja koja su nam osobito manjkala. Mi smo jako slabo bili upućeni, baš mi na kroatistici smo bili slabo upućeni u jezikoslovne teorije. I onda je on došao i ovako jednom svojom neobičnom energijom i svojim velikim znanjem podigao je razinu našeg razumijevanja jezičnog fenomena kao takvoga, a to je onda, naravno, imalo i svoje posljedice za naše razumijevanje hrvatskoga jezika.

AKADEMIK KATIČIĆ: A onda je vukovska škola dovela sa sobom jednu jako pogubnu stvar. Ona je dovela do rascijepa hrvatske jezične teorije i historije književnosti. Nije to slučajno da tek u šezdesetim godinama Jonke, Brozović, Babić, pa i Katičić, postaju članovi Društva književnika. Ja, naravno, kao član Društva književnika nisam uopće bio aktivan, ja

nisam prstom maknuo, jer sam smatrao da nije u redu da se ja miješam u njihove poslove, jer ja nisam to. Ali, isto tako sam bio presretan da se književnici otvaraju jezikoslovcima. Jer, vidite, danas je to već potpuno jasno i neproblematično da je jezikoslovlje za književnost relevantno i književnost relevantna za jezikoslovlje. To je bitno za razumijevanje hrvatskog jezika.

To je bilo razdoblje kad je prekipjelo nezadovoljstvo Hrvata. Kad je Hrvatima naprosto bilo dosta. Da Jugoslavija, koja je tobože njih ujedinila, sustavno otima Dubrovnik. Šta je to? Ako je Hrvatska vaša, zašto otimate Dubrovnik? I to je bilo vrlo teško podnositi. I skupile su se negdje relevantne snage, koje su to pretočile u politički govor ili u političke okvire onoga doba. Ja doista mogu govoriti kao jedan od zadnjih živih svjedoka, jer tekst Deklaracije, onaj koji je objavljen, pisan je ovom rukom. To ne znači, molim, nisam to rekao da sam ja autor Deklaracije, ali ja sam bio u onom najužem krugu i ja sam imao papir i pero i ja sam to pisao. Bitni su za sastavljanje bili Tomislav Ladan, vrlo bitan Miroslav Brandt, a upadali su ovi i oni. Ja se nijedanput u diskusiji nisam javio za riječ. Bilo me je užasno strah, užasno strah.

Ako danas pročitate Deklaraciju, onda ćete se jako začuditi jer to je tako nevino, to je tako bezazleno. Pa tko bi se bio usudio!? Ali, i to je bilo previše, jer su s druge strane oni, dakle Srbi, isto naučili shvaćati što to znači. Oni su dobro shvaćali što to znači da Hrvatska nije pokorna. Onda treba pričati o Jasenovcu, treba pričati o Paveliću, treba ovo, treba ono ... Čašu je prepunilo to što su vijesti u 10 sati u Zagrebu na radiju se iz Beograda prenosile. Ako je to jedan jezik, onda je to naravno jasno, ali to nije jedan jezik. U tom je stvar. Atmosfera je bila grozno napeta i nabijena zbog toga. Onda su se tada pojavile prve doista unitarističke parole, jer do tada su od rata uvijek bili priznati i narodi i republike. A sad je jasno vlast pokazala da bi ona najrađe da nema republika i da nema nacija, nego da su sve Jugo-slo-veni i da sve funkcionira. Ali, ni govora! Ljudi su bili potpuno izvan sebe i posljedica tog uzbuđenja je onda pojava Deklaracije.

GLUMAC ČITA TEKST OSUDE DEKLARACIJE: U svojoj propagandi koristili su sva sredstva i sva izdanja Matice hrvatske za širenje svojih pogleda i ideja. Matica je osnovala i nove listove ili imala na njih presudan utjecaj, kao što su bili *Hrvatski tjednik* i *Hrvatski gospodarski glasnik*. Pišući tobože otvoreno, ti su listovi bili u stvari otvoreni svakomu onomu koji je htio jasno ili prikriveno negirati tekovine revolucije, oslobodilačku borbu i bratstvo naših naroda, zajedništvo jugoslavenskih naroda. Jasno je da se time nisu zadovoljili, da su svoju kontrolu htjeli protegnuti i na druge listove i radio-televiziju.

AKADEMIK KATIČIĆ: Deklaracija je u stvari bila preokret i da je zbilja u najdoslovnijem smislu sudbina hrvatske države riješena oko jezika i to prije sloma. Jer je taj svenarodni bijes, koji je tada postojao, to nije bilo pitomost, to je sve bilo užasno, samo, naravno, nije se govorilo. Svatko je dobro pazio što će reći i pred kim će reći.

DR. SC. MAROTTI: Profesor Katičić je dakako nastavio vrlo intenzivno raditi na ovome što se zove hrvatski književni jezik. Međutim, njegova *Sintaksa*, koja je objavljena u okviru velike Akademijine gramatike, jest jedan takav pokušaj da se neke najnovije lingvističke teorije, pokušaju primijeniti pri opisu sintakse hrvatskoga književnoga jezika.

AKADEMIK JEŽIĆ: Kad bi netko trebao reći što je u hrvatskom jezikoslovlju najveći prodor u 20. stoljeću, ja bih rekao: Katičićeva *Sintaksa*.

AKADEMIK KATIČIĆ: Jezična politika je politika i prema tome ona se potpuno ravna prema interesima, ili shvaćenima ispravno, dakle uzimajući u obzir cjelinu, ili samo u smislu parcelnih interesa. I ta će borba uvijek biti prisutna tu. Na primjer, nije teško vidjeti da je orijentacija prema novoštokavskom iz djela Karadžića i Daničića vrlo udoban način da se obrazovani Hrvati diskvalificiraju. Jer ni jedan obrazovani Dubrovčanin, ni jedan obrazovani Splitsanin, ni jedan obrazovani ... itd., ne govori tako. Ja sam to već vrlo rano shvatio da je jezični normativizam jedan aparat koji omogućuje da ja budem uvijek u krivu. Jer ja sam Zagrepčanin, nemam naglasak novoštokavski, to je taj način da ljudi poput mene budu uvijek u krivu, jer ga uvijek neki mali čobančić može s visoka ispravljati. Mi smo to prihvatili. Ne zato jer bismo baš tako htjeli, nego zato što mnoge silnice u tom smjeru nas guraju. Ja sam bio vrlo iznenađen kad sam otkrio, i to mi je bila velika spoznaja koju još nigdje nisam objavio, kako svi Hrvati, svi, pjevaju štokavskije nego što govore, ako ne govore baš štokavski. Pjevaju štokavski. Prema tome, potpuno dovoljan razlog da se prednost da štokavštini. Onda kad se zna da je veći dio čitalačke publike vještiji štokavskoj stilizaciji nego kajkavskoj, onda je izbor štokavskog za standardni jezik logična posljedica rasporeda jezičnih silnica u hrvatskom korpusu. I da nema Srba, to bi isto tako bilo.

MR. SC. MIKULA: Nalazimo se u traktu Sigmunda Freuda. U ovoj sobi gdje je radio Freud, poslije je radio profesor Katičić.

DR. SC. FUCHSBAUER: Velika mi je čast raditi u sobi istaknutog hrvatskog znanstvenika. Profesora Katičića nisam upoznao, ali znam da je ostavio svoj pečat u Institutu.

AKADEMIK KATIČIĆ: Ta je borba za hrvatski jezik mene dovela u Beč. To je malo preoštro rečeno, ali tako je. Naime, to me je ponukalo da se počnem

baviti kroatistikom. Usput, i to od prvog razreda pučke osnovne škole. Tako da me je profesor Hamm, moj prethodnik na bečkoj katedri, onda odabrao za svog nasljednika.

MR. SC. MIKULA: Na zidovima hodnika portreti su istaknutih slavista. Od profesora Miklošiča, osnivača slavistike u Austriji, do Katičića.

AKADEMIK KATIČIĆ: Odluka je bila naravno teška, jer ja sam potpuno vezan za Zagreb. Ja nikada nisam prestao biti Zagrepčanin. Isto tako je Beč bio, i to je sada prestalo na žalost, bio takav centar slavistike. A zemlje slavenskog jezika, sve od reda tada, zemlje realnog socijalizma, njima je jako bilo stalo, da Bečka biblioteka bude opremljena njihovim knjigama. To što su nam oni slali preko ministarstava, to se ne da reći. Osobito su široke ruke bili Bugari. A Jugoslavija je bila vrlo slaba, a Hrvatska osobito.

AKADEMIK MATASOVIĆ: Profesor Katičić je i klasični filolog, i indoeuropeist, i teoretičar jezika. Jedan od njegovih važnih priloga je knjiga *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Čista teorija poredbenog jezikoslovlja), objavljena na engleskom. Jedno područje kojim se malo ljudi bavi jer je teško, pa onda i nema tako puno publikacija. Ali i tu je profesor Katičić našao odjeka i među svojim učenicima, a i među nekim mlađim indoeuropeistima koji se danas pozivaju na te njegove radove.

DR. SC. HOLZER: Ja mislim da je jedan od njegovih najvažnijih doprinosa primjenjivanje metoda klasične filologije na slavistiku. To je bilo jako plodno, i ja sam razumio da je to plodan pristup i njemu je to bilo normalno jer on je klasičan filolog. I kad se je službeno morao baviti slavistikom, on je vidio da slavistika drukčije radi i da bi bolje radila da se primijene metode klasične filologije.

AKADEMIK KATIČIĆ: Kad se nešto radi na onom nivou koji je za Hrvatsku jedini dosta dobar, onda vrlo brzo oni koji vas ne mogu slijediti u koraku, budu protiv vas, jer u vama vide neprijatelja koji stvara atmosferu u kojoj vi ne možete uspjeti. I to je jako kobno, to je jako teško. Mi hrvatski jezik možemo razumjeti samo ako odstupimo od onoga što se utuđivalo u svoj Europi i što se utuđivalo nama u školi. A to postići je jako teško. Prvo zato jer su ljudi tromi, nisu skloni novome, a drugo zato jer je to pitanje prestiža. A ako ja to ne znam, tko sam onda ja, sada sam onda jadna mrvica. A tamo nekakvi se prave veliki. Dakle, reži ih. Mene, Bogu hvala, do danas nitko nije rezao, ali bi me u žlici vode utopili mnogi. Ne mene kao mene, nego kriterije koje ja unosim u znanstvenu raspravu. Kriterije po kojima oni vide da se moraju promijeniti, ili su mizerije. A oni nit se hoće promijeniti, niti hoće biti mizerije. Evo ja to sada govorim u televiziju u svemu svijetu i tu će biti mnogo ogorčenja kad se to čuje što sam rekao. Ali

mislim da to hrvatskoj javnosti treba reći.

AKADEMIK KOVAČEC: S jedne strane tu imamo područje standardnoga hrvatskoga jezika ili hrvatskoga književnoga jezika, kojemu je on posvetio cijeli niz prvorazrednih radova. I, naravno, ti su radovi objavljeni tematski u knjigama. Mislim da je Katičić upravo na tom području vrlo bitan moderator u organiziranju hrvatskoga književnoga, ili, ako hoćete, standardnoga, jezika, jer je on bio protiv ekstrema u normiranju i tražio je da se korisnici jezika ne osjećaju kao u španjolskoj čizmi, nego da se svojim jezikom služe slobodno i bez straha.

AKADEMIK KATIČIĆ: Hrvatski se jezik ne može razumjeti bez pojma dijalekatska stilizacija. Jer mi Hrvati uopće ne možemo govoriti bez dijalekatskog stiliziranja onoga što govorimo. Od Bašćanske ploče dijalekatski stiliziramo. Međutim jer to nije dobilo ovjeru visoke lingvistike, zapadnjačke, nitko mi nije rekao da je to krivo, nitko me nije napao, ali ja osjećam oko sebe muk, iako u toj knjizi dajem ono što od mene bjesomučno traže da konačno svijetu dokažem da je hrvatski poseban jezik. Tu je to dokazano. I da je to i kako je to. Ali to ništa ne mijenja na stvari. Muk. Evo, to bih rekao o recepciji.

AKADEMIK NEWEKLOWSKY: Naša uža suradnja počela je u 90-im godinama, baš ovdje u Austrijskoj akademiji znanosti. Naime, Katičić je postao član Austrijske akademije znanosti u 80-godinama.

AKADEMIK KUSIĆ: Akademik Katičić je jedna izuzetna ličnost u hrvatskoj znanosti i vjerojatno je najznačajniji, najpoznatiji, najugledniji hrvatski znanstvenik u području humanističkih znanosti u Europi i u svijetu. Dakle, jedan od rijetkih sa svjetskom reputacijom. On je 42 godine član naše akademije, a član je niza međunarodnih akademija.

AKADEMIK NEWEKLOWSKY: Mislim da me je Katičić uvjerio u nekim stvarima. Nisam uvijek bio suglasan s njim, ali mislim da sam od njega puno naučio tokom godina i uglavnom se slažem sa njegovim stavovima, tako da mogu reći da je on i u neku ruku moj učitelj, iako on to, zacijelo, ne bi rekao.

AKADEMIK KATIČIĆ: U usmenoj književnosti svih naroda slavenskoga jezika čuvaju se fragmenti jedne obredne književnosti, koja se poziva na mitske kontekste. Isto onako kao vedska književnost kod Indijaca, avestiška književnost kod Iranaca, isto onako kao eddska književnost kod Germana. I ne samo da je to funkcionalno isto, nego to je i podudarno, to se vidi da je to uopće isto. To su razne grane jedne predaje, indoeuropske.

AKADEMIK MATASOVIĆ: Profesor Katičić je prije svega veliki filolog. A filologija je zapravo znanost o tumačenju tekstova, pouzdanom tumačenju

tekstova, pažljivom čitanju tekstova. I onda pomoću pažljivog čitanja starih tekstova njihovom točnom interpretacijom doznajemo s jedne strane podatke o tim predrimskim jezicima Ilirika i općenito Balkana. Na sličan način kao što pažljivim čitanjem folklornih tekstova, slavenskih folklornih tekstova profesor Katičić pokušava doznati nešto o predslavenskoj mitologiji i o fragmentima obrednih tekstova koji su svoj odraz našli u slavenskom folkloru.

AKADEMIK KATIČIĆ: To je, naravno, kad dođete s tim, to je već jako sumnjivo odmah svima onima, brojnima među nama, pa i u Zagrebu, koji ne žele da bi postojalo išta zbilja staro, ništa zbilja staro, to je nemoguće da se preko toliko stoljeća to čuva. A očito je, jer se cijeli odlomci ponavljaju istim riječima u raznim tradicijama.

AKADEMIK JEŽIĆ ČITA IZ RGVEDSKIH HIMANA, RV I 32 INDRA

AKADEMIK KATIČIĆ: Tu se cijeli jedan svijet otkriva, cijeli jedan svijet odnosa, pojmova, izraza. I ti su izrazi daleko življi danas u slavenskim jezicima danas nego što slutite. I to, dakako, onda omogućuje da dobijete nove tekstove koje prije niste imali. Jer jesu ti izrazi očuvani i živi u jezicima, ali ne kontekst njihov. Kontekst dobivate samo ovim istraživanjima, kojima sam se posvetio sa neočekivano velikim uspjehom. I na toj osnovi se onda rekonstruiraju ti ulomci svetih pjesama sakralne poezije. A ta sakralna poezija govori o mitskim odnosima, o mitskom ustrojstvu svijeta.

ŽENSKI GLAS PJEVA STARU PUČKU PJESMU O SVETOM JURJU KOJI UBIJA ZMAJA

AKADEMIK MATASOVIĆ: Malo tko to može onda pratiti da vidi da to što profesor Katičić piše nisu spekulacije, nego da je jako puno toga doista pouzdano utvrđeno, da je na sigurnim nogama.

AKADEMIK JEŽIĆ: S jedne strane se upustio ne samo u poredbe nego i u rekonstrukciju praslavenskih formula, lingvističku rekonstrukciju, a s druge strane je sadržaje stao prepoznavati u prostoru.

AKADEMIK KATIČIĆ: Ono što će jednog dana trebati iskoristiti, turistički, to je da je kraj Splita i kraj Dioklecijanove palače postojalo pogansko slavensko svetište boga Gromovnika. A kako se on u božanskom boju bori sa bogom vodenim i mračnim, Perun je svijetao, a Veles je taman, zamislite koji je to efekt kad vi sa zidina Dioklecijanove palače iz uvijek kršćanskoga, uvijek pismenog Splita, pokažete Perunovo i Velesovo svetište tamo gdje se može reći: Tu je Perun ubio zmaja. A to svetište je potpuno isto kao svetište Perunovo kod Novgoroda. A osobito je zanimljivo što se tu ne može uopće koraknuti u tu materiju ako se ne umiju razlikovati slojevi vremenski i kako se oni isprepleću, kako oni jedan za drugim, jedan kroz drugi onda djeluju. To znači da, recimo, ako se bavimo pretkršćanskom

vjerom Hrvata, kao što ja sada pišem knjigu *Naša stara vjera*, da zapravo uopće samo gledamo koji su međuodnosi između poganske baštine vjerske i kršćanskog nauka kojega je crkva donijela, to je Blaga vijest, koji je židovski i grčki. I tu se onda dolazi do vrlo zanimljivih prožimanja.

I vidite o tom sada pišem knjigu ako mi Bog da nju dovršiti, što je, naravno u njegovim rukama, ali ako mi ju Bog da dovršiti, onda ćete imati čitati o teologiji tih obrednih tekstova, o teologiji te vjere. Koliko sam ja u stanju to sada, zadnjim rezervama svojih životnih snaga, prikazati.

Ja ne znam da li mi to uspijeva jer to što sada pokušavam je jako teško. A to je: vama, normalnim ljudima našega vremena, omogućiti da u kratko vrijeme razumijete o čem se radi. Da razumijete sigurnost koja je s jedne strane tanka kao paučina, a s druge strane isto kao paučina čvrsta i ne da se razbiti. Zamislite to.

Nataša Bašić